

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**ДЄРКЕ МАГДАЛИНА – БЕЙРЕШ ЕРЖЕБЕТ – БЕРТА ЕЛЕОНОРА –
ЯЦКОВИЧ МАРІАННА**

СУЧАСНА УГОРСЬКА МОВА

Способи словотворення:

Словоскладання та суфіксальний спосіб словотворення

Методичні розробки для студентів

II-III курсу угорського відділення

Ужгород

2023

УДК 811.511.141'373.611(076)
ББК Ш 166.52-21 я 73
Б – 52

**Дерке Магдалина – Бейреш Ержебет – Берта Елеонора –
Яцкович Маріанна**

Сучасна угорська мова
Способи словотворення:
словоскладання та суфіксальний спосіб словотворення

Методичні розробки для студентів
II-III курсу угорського відділення

Рецензенти: кандидат філологічних наук, доцент
Зикань Христина
кандидат філологічних наук, доцент
Нодь Наталія

*Затверджено на засідання Вченої ради Українсько-угорського навчально-наукового
інституту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Протокол № 9 від 30 травня 2023 року*

Ужгород
2023

**UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUMA
UKRÁN–MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK**

**GYÖRKE MAGDOLNA – BÉRES ERZSÉBET – BERTA ELEONÓRA –
JACZKOVICS MARIANNA**

MAI MAGYAR NYELV

A szóalkotás módjai: szóösszetétel, szóképzés

*(Módszertani segédeszköz a másod- és harmadéves magyar szakos egyetemi hallgatók
számára)*

Ungvár

2023

**A kiadvány megjelentetését támogatta a Magyar Tudományos Akadémia és
a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács**

Tartalom

Előszó	7
A szóösszetétel fogalma. Az összetett szó jellemzése	8
Az összetett szavak osztályozása	9
I. Szerves szóösszetételek	9
1. Az alárendelő szóösszetételek típusai, helyesírása	9
2. A mellérendelő szóösszetételek típusai, helyesírása.....	10
II. A szervetlen szóösszetételek	12
Mintaelemzések.....	16
Gyakorlatok.....	19
Tesztfeladatok	23
A szóképzés fogalma.....	31
A képző főbb jellemzői	31
A képzők csoportjai az alapszó és a származékszó szófaja szempontjából....	33
I. Igeképzők (verbumképzők).....	33
II. Névszóképzők (nomenképzők).....	36
III. Igenévképzők.....	41
Gyakorlatok.....	42
Tesztfeladatok	44
Ajánlott szakirodalom	52

Előszó

A gyűjtemény módszertani segédeszköz az összetett szavak (szerves /alárendelő, mellérendelő/ és szervetlen összetételek) és a képzők (igeképzők, névszóképzők, igenévképzők) begyakorlására. A kiadvány tartalmazza – a teljességre való törekedés szándéka nélkül – a kérdés rövid elméleti anyagát, a legfontosabb alapfogalmakat és típusokat mutatjuk be a hagyományos és legújabb nyelvteni szakirodalom alapján. Mintaelemzést adunk a szóösszetétel különböző típusaira, majd feladatokat közlünk a szóösszetételek helyesírásának begyakorlására. A képzőket az alapszó és a származékszó szófaja szempontjából csoportosítjuk. A gyűjteményt a felhasznált szakirodalom jegyzéke zárja, amely a legfontosabb egyetemi tankönyveket, tanulmányokat, magyar nyelvi gyakorlókönyveket tartalmazza az adott témakörből.

A jelen kiadvány a 2012-ben ezen a címen megjelent módszertani segédlet kiegészített változata. Kibővítettük az elméleti részt, illetve új feladatokat készítettünk az tananyag begyakorlására. A felhasznált szakirodalmat is kiegészítettük a legújabb kutatási eredmények alapján kiadott szakirodalommal.

A módszertani segédeszköz II. és III. évfolyamos magyar szakos hallgatóknak készült, de használhatják a felsőbb tagozatos iskolások, valamint egyetemi felvételire készülő tanulók és középiskolai tanárok is.

A szóösszetétel fogalma. Az összetett szó jellemzése

A szóösszetétel (kompozíció) a szóalkotás azon módja, amikor a nyelvben már meglévő két szót kapcsolunk össze egy új tárgy, cselekvés vagy fogalom megnevezésére. Az összetett szavak jelentése más, mint az elő- és utótag jelentése (pl. *nagy* | *mama*).

A szóösszetétel a szóalkotás leggyakoribb formája. Az összetett szavak előtagra és utótagra bonthatók (*rendőr*, *háztető*). Lehet akár az előtag (*tyúkhúsleves*), akár az utótag (*motorkerékpár*), vagy akár mindkettő (*rendőrőrszoba*) már önmagában is összetétel. Ezek *többszörösen összetett* szavak. Az *alkalmi összetételek* előtagja eredetileg nem összetett szó (*hidegvíz-zuhany* [*hideg víz*]).

Szóösszetétel szóalkotási folyamatként a mondatban és a mondaton kívül is végbemehet.

1. A mondatban szerkezeti okból vagy anélkül, szórend következtében: *drágakő*, *kisfiú*, *egyszeregy*, *csaknem* stb.

2. A mondaton kívül két szó közvetlen, más szavak mintájára tudatos összekapcsolás útján jönnek létre: *születésnap*, *alapanyag*, *világháló*. Ez a gyakoribb mód.

Az összetett szó morfológiailag kétagú szerkezet: előtagra és utótagra bonthatók: *vas-út*, *jelentése* legtöbbször nem csupán összege az elő- és utótag jelentésének, hanem annál több vagy kevesebb, vagy más: *aranygyűrű*, *énekeskönyv*, *ebadta*, *hétköznapi*. Alaki tekintetben az összetett szó egységes új szóként viselkedik, toldalékot az utótagja kap: *magánhangzónak*, *jóindulatúbb*. Hangsúlyviszonyok tekintetében is egységes az új szó, az előtag első szótagja a hangsúlyos: *asztalfiók*, *iskolatáska*.

Az összetett szavak osztályozása

Az összetett szavakat elő- és utótagjuk közötti nyelvtani-mondattani viszony alapján feloszthatjuk: szerves és szervesetlen szóösszetételekre.

- a) A **szerves** összetett szavak a mondat egy szerkezetéből jöttek létre, és a tagok között szoros nyelvtani viszony van. Két csoportja van: mellérendelő szóösszetétel és alárendelő szóösszetétel. Pl.: *külön-külön, ma-holnap; észrevesz, szófogadó stb.*
- b) A **szervesetlen** összetett szavak mondatbeli előzmény nélkül jöttek létre, és a tagok között nincs nyelvtani viszony. Pl.: *miatyánk, egyszeregy, nefelejcs, dehogy stb.*

I. Szerves szóösszetételek

1. Az alárendelő szóösszetételek típusai, helyesírása

Alárendelő szóösszetételről beszélünk akkor, ha az összetett szó előtagja valamely mondatrésze az utótagnak. Az utótaggal kérdezhetünk az előtagra, a feleletből kitűnik az alárendeltségi viszony. Aszerint, hogy a viszonyban van-e nyelvi jelölője vagy nincs, lehetnek az alárendelő szóösszetételek *jelöltek* vagy *jelöletlenek*. Az alanyos, a minőség- és mennyiségjelzős összetett szavak jelöletlenek. A tárgyas, a határozós és a birtokos jelzős szóösszetétel lehet jelölt vagy jelöletlen. Az utóbbi jelöltségét az utótagon birtokos személyjel mutatja. Az összetétel szófaját mindig az utótag határozza meg.

Fajtái (minden mondatrész, kivéve az állítmány):

– alanyos: *dércsípte, nyakatekert;*

– tárgyas: jelölt: *egyetért, jótáll;*

                  jelöletlen: *igazmondó, rovarirtó;*

– határozós: jelölt: *életrevaló, tejbedara;*

                  jelöletlen: *életvidám, munkaképes;*

– jelzős: a) minőségjelzős: *mézédes, sötétkék;*

                  b) mennyiségjelzős: *háromszög, másodéves;*

                  c) birtokos jelzős: jelölt: *bolondokháza, hazánkfia;*

                                  jelöletlen: *domboldal, rigófütty;*

– van úgynevezett *jelentéssűrítő összetétel*, melyet csak teljes mondattá tudunk felbontani: *hófehér* — olyan fehér, mint a hó; *lépcsőház, zenegép*.

Az alárendelő szóösszetételek helyesírása

Jelentésváltozás miatt írjuk egybe az alanyos, a minőségjelzős és a mennyiségjelzős szóösszetételeket: *nyakatekert, kisujj, hatökör*. Mindig különírjuk a jelzett szótól a foglalkozást, kort, minőséget, csoportot jelölő főnévi minőség- jelzőket: *orvos bátyám, gyermek szereplő, ajándék lemez*.

Egybeírjuk a jelöletlen tárgyas, határozós és birtokos jelzős alárendelő szóösszetételeket: *életmentő, távolugrás, lábujj*. Egybeírjuk a jelölt tárgyas, határozós és birtokos jelzős szóösszetételeket is, ha jelentésváltozás történik: *egyetért, ágrólszakadt, barátfüle*. A jelentéstömörítő alárendelő szóösszetételeket mindig egybeírjuk: *hollófekete, emlékkönyv*.

A két tagból álló szóösszetételeket kötőjel nélkül egybeírjuk (*energia-takarékosság*). A kettőnél több tagból álló szóösszetételeket hat szótagig egybeírjuk (*számítógépszerviz*), ha hat szótagonál hosszabbak, kötőjellel tagoljuk őket (*számítógép-billentyűzet*). Csak a két szótagú igekötő számít összetételi tagnak (*tartozásmegfizetés, tartozás-visszafizetés*), szótagszámláláskor nem vesszük figyelembe a jeleket és a ragokat (*számítógépszervizekben*).

Kötőjellel kapcsoljuk a tulajdonnévhez a köznévi utótagot: *Kazinczy-verseny; Balassi-vers*. Az igekötős kapcsolatokat az igekötő helyétől függően többféleképpen írhatjuk: *megír, meg akarjuk írni, nem írja meg, vissza-visszanéz, oda-vissza szaladgál, ki-be járkal*.

2. A mellérendelő szóösszetételek típusai, helyesírása

Mellérendelő a szóösszetétel akkor, ha két azonos szófajú szó kerül egymás mellé, amelyek a mondatban azonos mondatrész szerepét töltenék be.

Fajtái (aszerint, hogyan jönnek létre):

a) kettőzéssel (szóismétlések): valamely szót önmagával vagy kis mértékben módosított alakjával ismétlünk meg, pl. *sok-sok, alig-alig, már-már, nőttön-nő, réges-régi, unos-untalan*.

b) ikerítéssel: sajátos összetételi mód; keletkezésekor valamilyen hangzásbeli változás megy végbe, pl. *dimbes-dombos, irul-pirul, tarkabarka, icipici, gizgaz*

c) a nyelvben önállóan is meglévő két szót kapcsolunk össze;

- álikerszók: két önálló jelentésű és hangalakú, rokon értelmű szó tapad össze, pl. *ázik-fázik, dúl-fül;*
- laza szerkezetű mellérendelő összetett szavak: rokon értelmű vagy ellentétes jelentésű szavak kapcsolódnak össze, pl. *jön-megy, süt-főz, jár-ke;*
- valódi mellérendelő összetett szavak: az azonos szófajú, rokon értelmű szavak szorosan összefonódtak, egybeírjuk őket, pl. *hírnév, dúsgazdag, szóbeszéd, árvíz.*

A mellérendelő szóösszetételek helyesírása

A szóismétlések, a mellérendelő szóösszetételek és az ikerszók egybeírása vagy kötőjeles írása a jelentésselkülönítést szolgálja.

A szókettőzéseket és azokat a módosított alakú szóismétléseket, amelyeknek egyik tagja nem él önállóan, kötőjellel írjuk: *néha-néha, már-már, örökkön-örökké, réges-régi*. Különírjuk a töismétléses szerkezeteket: *napról napra, kérve kéri, szebbnél szebb*. Ezeknek mindkét tagja értelmes szó. Egybeírjuk a már teljesen összeforrott, ezért csak az utótagjukon toldalékolható mellérendelő szóösszetételeket: *rúgkapálnak, búbánatos*. Kötőjellel tagoljuk azokat a lazább kapcsolatú szóösszetételeket, amelyek mindkét tagjukon toldalékolhatók: *eget-földet, járnak-kelek*.

Egybeírjuk – a mellérendelő szóösszetételekhez hasonlóan – a csak végükön toldalékolható ikerszókat: *mendemonda, limlom*. Kötőjellel tagoljuk viszont a mindkét tagjukon toldalékolható ikerszókat: *irult-pirult, izgő-mozgó*.

II. A szervetlen szóösszetételek

A *szervetlen szóösszetételek* alkotóelemei az idők során lassan tapadtak össze. Fajtái:

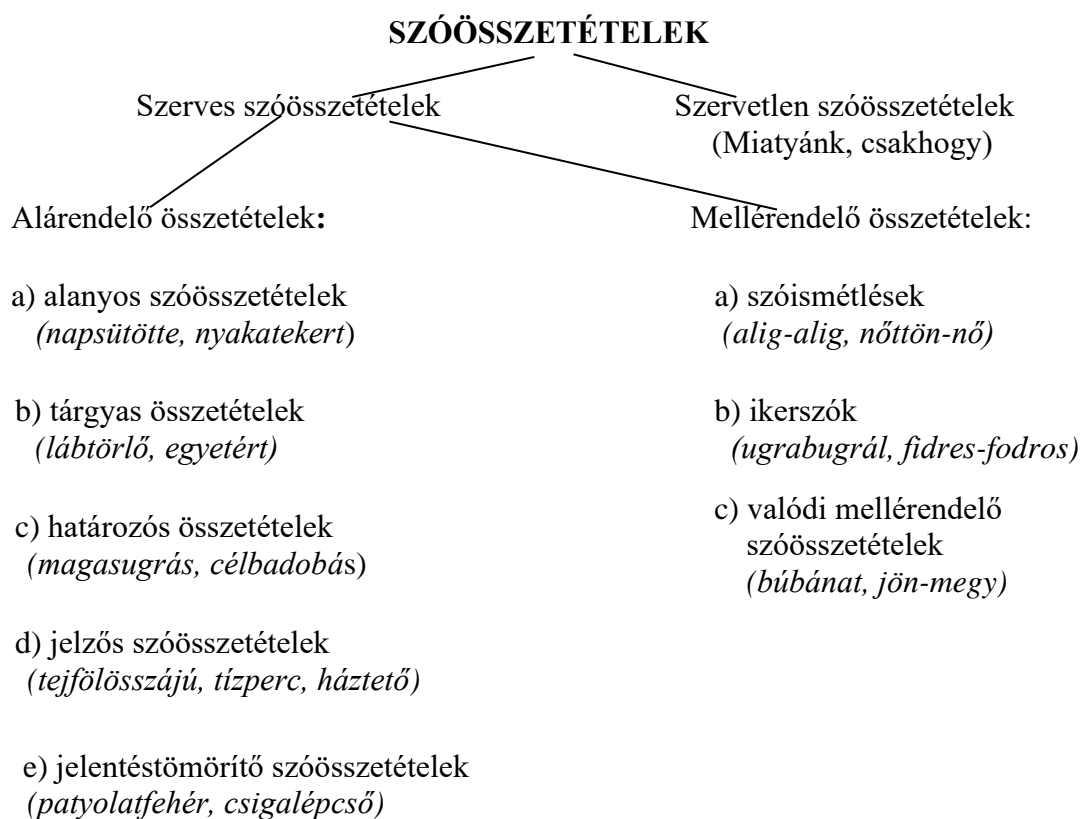
1. Lehet olyan alak, amelyben az előtag és az utótag között semmiféle tartalmi és nyelvtani összefüggés nincs: *ábécé*.

2. Mondattani funkció következtében váltak összetett szókká. Ilyenek az **összetett modosítószók**: *aligha, netalán*; **kötőszók**: *habar, mégpedig*; **névmások**: *bármennyi, ugyanilyen*.

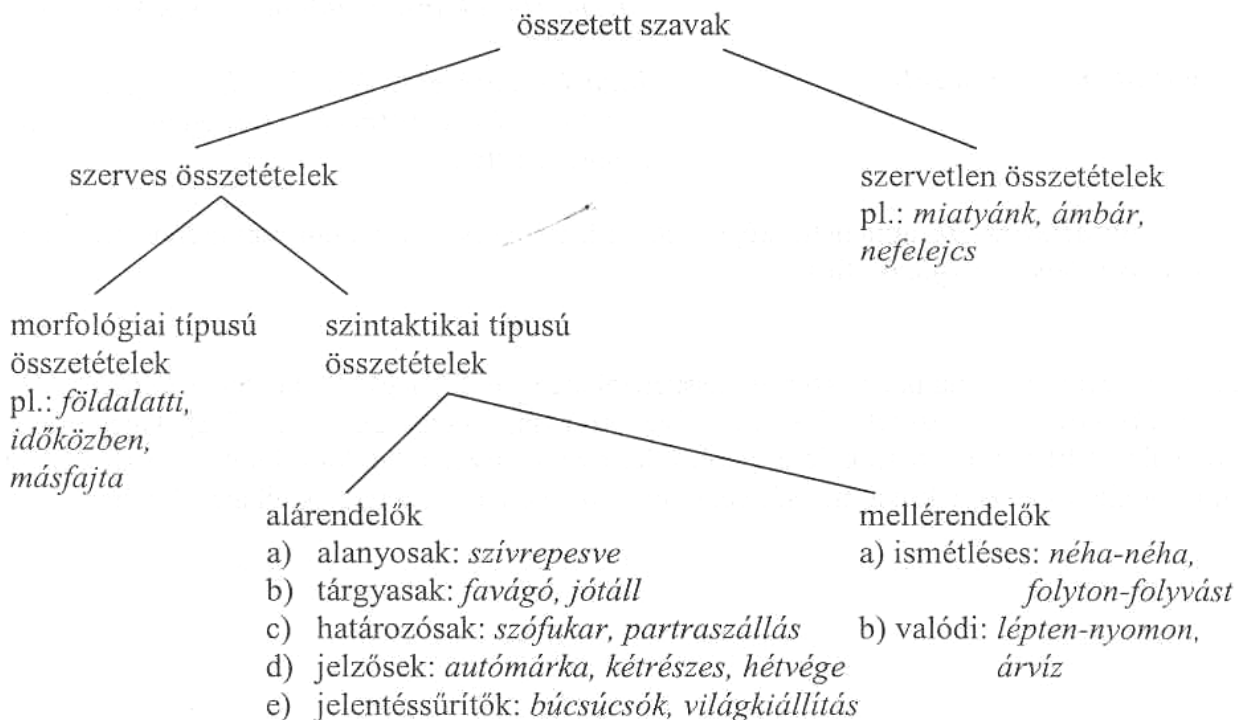
3. Vannak **összetett főnevek** és **melléknevek**, amelyek egész mondatból vagy a mondat egy részéből alakultak: *fogdmeg, nefelejcs; többsincs, mitugrász*.
Néhány **köszönési formát** is a szervetlen összetételekhez sorolunk. Ilyenek: *adjisten!, fogadjisten!*

A szóösszetételek típusait foglalják össze a következő táblázatok:

1.sz. táblázat

(Vö.: Velcsov Mártonné. A szóösszetétel // A mai magyar nyelv. Szerk.: Ráczy Endre. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1974. – 151–164.o.)

(Vö.: Lengyel Klára. A szóösszetétel // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. – 321–336.o.)

Megjegyzések az összefoglaló táblázatokhoz:

1. Lengyel Klára a Magyar grammatika c. egyetemi tankönyvben az összetett szavakat aszerint is megkülönbözteti, hogy az alkotóelemei közötti kapcsolat *szoros* vagy *laza*. Ez a különbségtevés megkönnyíti, érthetőbbé teszi a helyesírást: az elő- és utótag közötti szoros kapcsolatot igazolja, hogy a toldalék csak az utótagon jelenik meg. A szoros kapcsolatot a helyesírásban az *egybeírással* jelezzük. Szoros összetételek az alárendelő összetételek, a szervetlen összetételek. A mellérendelő összetett szavak lehetnek szorosak, pl.: *árvíz, hírnév, búbanat* stb. és lazák, pl.: *jön-megy, többé-kevésbé* stb. A laza összetételek jellemzője, hogy a toldalék az elő- és az utótagon is megjelenik. Ezt a lazább viszonyt a helyesírásban kötőjellel jelöljük.

2. A korábbi nyelvtanok (pl.: MMNy., MMNyR.) a mellérendelő összetett szavakon belül három alcsoportot különböztettek meg: *szóismétlések* (kettőzések), *ikerszók* (valódiak), *két önálló szó összekapcsolásával keletkezett valódi mellérendelő összetett szavak*. Ez utóbbin belül találjuk az *álikerszókat* (*ázik-fázik, ront-bont*), a *laza szerkezetű* (*süt-főz, eszik-iszik*) és a *szorosabb értelemben vett valódi mellérendelő összetett szavakat* (*rúgkapál, dúsgazdag*). A MGr. az *ikerszókat* a *ritkább szóalkotási módokhoz* sorolja. Ikerítéskor valamely szót saját, hangtani szabályok szerint módosult változatával kapcsolunk össze (*icipici, dimbes-dombos*). Előfordul az is, hogy az *ikerszó* egyik elemének nincs önmagában önálló hangalakja és jelentése (*retyerutya, incifinci*). Az *ikerszók* egyik alkotótagja (esetleg mindkettő) tehát jelentés nélküli szóforma, az *ikerszók* létrejöttében elsődleges szerepe a szóteremtésnek van (vö.: Lengyel 2000: 334).

Ugyanakkor az *ikerszók* is lehetnek *laza* vagy *szoros* szerkezetűek ugyanúgy, mint a mellérendelő összetett szavak.

A mellérendelő összetételek típusai a Magyar grammatika c. könyvben:

isméltéses mellérendelések: szóisméltések (pl.: *alig-alig, már-már*)
tőisméltések (pl.: *nőttön-nő, körös-körül stb.*)
valódi mellérendelések: laza összetételek (pl.: *él-hal, ország-világ stb.*)
szoros összetételek (*drágakő, rúgkapál, szóbeszéd stb.*)

Az *álikerszók* átmenetet képeznek az *isméltéses* és a *valódi mellérendelések* között (pl.: *ront-bont, ázik-fázik stb.*).

3. Kiefer Ferenc a mellérendelő összetételekkel rokon, de sajátos magyar, mai is termékeny szóképzési módnak tartja az *ikerítést*. (vö.: Kiefer 1998: 264)

4. Lengyel Klára a szerves összetételeken belül megkülönböztet morfológiai és szintaktikai típusú összetételeket, amelyek szorosan összefüggnek a szófaji kategóriákkal.

5. A MGr. az *igekötős összetételeket* a morfológiai típusúakhoz, a korábbi nyelvtanok (pl.: MMNy., MMNyR.) a jelölt határozós összetételekhez sorolják.

3. sz. táblázat:

SZÓFAJ	ALAPSZÓFAJOK	VISZONYSZÓK	
		a) morfológiai természetű szerkezetben megjelenők (toldalékértékűek)	b) nem morfológiai természetű szerkezetekben megjelenők (nem toldalékértékűek)
	ige, főnév, melléknév (számnév), határozószó, névmások, igenevek	névutó, névutómelléknév, segédige, segédigenév, igekötő	névelő, tagadószó, partikula, kötőszó
SZÓÖSSZETÉTEL	szerves, szintaktikai típusú összetételek (két vagy több alapszófaj grammatikai kapcsolata) (pl. <i>menydörög, versolvasás, lencsőke, bentlakás, újságolvasás, többé-kevésbé, itt-out</i> stb.)	szerves, morfológiai típusú összetételek (alapszófaj + toldalékértékű viszonyzó): pl. <i>délelőt, földönkívüli, kivolta, megettem, (gömbforma)</i> (a korábbi nyelvtanokban átmeneti típusok)	a szervesen összetételek egy része – nem toldalékértékű viszonyzó + lexéma: pl. <i>nemrég, egyszerűsak, máris, úgyhogy (+ bárki, akárhány stb.)</i> – két nem toldalékértékű viszonyzó: pl. <i>mivelhogy, ámbár, merthogy</i> stb.

A táblázat a szófajok és a belőlük létrejövő összetételek kapcsolatát mutatja. Segít a morfológiai és a szintaktikai típusú, valamint a szervesen összetételek elhatárolásában. (Vö.: Grammatikai gyakorlókönyv /minta-elemzésekkel és segédanyagokkal/. Szerk.: P. Lakatos Ilona. – Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó, 2007. – 77.o.)

4. sz. táblázat:

Az alárendelő szókapcsolatok és szóösszetételek írása

Nyelvtani viszony a tagok között	A szóviszonyok fajtái és írásuk			
	a) Raggal nem jelölhető szóviszonyok			
	Különírjuk	Egybeírjuk		
	az alkalmi szókapcsolatokat	a jelentésváltozások szóösszetételeit	a hagyományos eseteket	
Alanyosak Minőségjelzősek Mennyiségjelzősek	<u>homok csiszolta</u> <u>l kő</u> <u>megáradt patak</u> <u>tíz perc</u>	<u>nyakatekert</u> ('körülmenves') <u>kisasszony</u> ('leány') <u>tízperc</u> (iskolában)	<u>rozsdamarta</u> <u>fogaskerék</u> <u>százéves</u>	
	b) Raggal jelölhető szóviszonyok			
	Különírjuk	Egybeírjuk		
Tárgyasak Határozóságok Birtokos jelzősek	az alkalmi ragos kapcsolatokat	a jelentésváltozások ragos összetételeit	a ragtalan összetételeket	a hagyományos eseteket
	<u>kezet fog</u> <u>térdre hull</u> <u>a hegy alja</u>	<u>jótáll</u> (szavatol) <u>tűzrólpattant</u> (menvecske) <u>barátfüle</u> (tésztafél)	<u>hókotró</u> <u>munkaképes</u> <u>asztalfiók</u>	<u>bérbeadás</u> <u>tojásfehérje</u>
A tagok közötti viszony közelebről nem határozható meg	c) Jelentéstömörítő összetételek			
	Ezeket a szóösszetételeket mindig egybeírjuk: <u>csigalépcső</u> , <u>testvérváros</u>			

(Vö.: Grammatikai gyakorlókönyv /minta-elemzésekkel és segédanyagokkal/. Szerk.: P. Lakatos Ilona. – Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó, 2007. – 78.o.)

Mintaelemzések

<i>régóta</i>	szerves, morfológiai típusú összetett szó (névutós)
<i>sülve-főve</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, valódi, laza szerkesztésű
<i>nemhiába</i>	szervetlen összetétel (tagadószóval létre- hozott)
<i>madárlátta</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, alanyos (az alanyos alárendelő összetett szavak egy jellegzetes csoportját az <i>igei- igenévi</i> utótagú összetételek alkotják; 1. még pl.: <i>hófödte, dércsípte, botcsinálta</i>). Az alanyos összetett szavakban a mondatrészi jelöletlenség miatt mindig jelöletlen a két tag viszonya is.
<i>dül-fül</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, álikerszó = két önálló szóalak kapcsolódik össze (ez különbözteti meg az ikerszóktól), ugyanakkor ezek is játékos változatai egymásnak (mint az ikerszók esetében)
<i>tojássárgája</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, birtokos jelzős, jelölt (a két tag kapcsolatát itt az utótagon jelöli a <i>-ja</i> birtokos személyjel)

<i>egyszeregy</i>	szervetlen összetétel (szövegkezdő szavak egybekapcsolódásával; még pl.: <i>hiszekegy</i> , <i>adjonisten</i> stb.)
<i>életunt</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, tárgyas, jelöletlen
<i>végestelen-végig</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, tőisméltéses
<i>hírneves</i>	szerves, szintaktikai típusú, mellérendelő, valódi, szoros szerkesztésű
<i>úgyhogy</i>	szervetlen összetétel (eredetileg a mondatban található utalószó és kötőszó kapcsolata)
<i>magvaváló</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, alanyos, jelöletlen (még pl.: <i>eszeveszett</i> , <i>divatjamúlt</i> —» alany, állítmány kapcsolatává alakíthatók) (Az előtagon található birtokos személyjel nem a két tag viszonyára utal!)
<i>munkanélküli</i>	szerves, morfológiai típusú összetétel (névutómelléknévvel)
<i>sokoldalú</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, mennyiségjelzős, jelöletlen

<i>fejenállás</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, határozós, jelölt
<i>háborúellenes</i>	szerves, morfológiai típusú összetett szó (névutóból továbbképzett utótaggal)
<i>lélekszakadva</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, alanyos, jelöletlen (határozói igenévi utótagú; 1. még: <i>arcpirulva, szívrepesve</i>)
<i>narancssárga</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, jelentéssűrítő (hasonlító jelentéstartalmú; 1. még: <i>koromfekete, hófehér</i> stb.) Mindig jelöletlen.
<i>csigabiga</i>	szerves, mellérendelő, ikerítés (ritkább szóalkotási mód, szoros kapcsolatú ikerszó)
<i>gömbforma</i>	szerves, morfológiai típusú összetett szó (- <i>szerű, -féle, -fajta, -forma, -nemű</i> stb. képzőszerű utótaggal létrehozott)
<i>ellentmond</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, tárgyas, jelölt
<i>citromhøj</i>	szerves, szintaktikai típusú, alárendelő, birtokos jelzős összetett szó, jelöletlen (de: <i>citromízű</i> — jelentéssűrítő összetétel)

Gyakorlatok

1. Az alárendelő összetett szavak milyen csoportjaiba sorolhatók az alábbi szavak?

Atomerőmű, semmittevő, hófödte, vámvizsgálat, napraforgó, kétnyelvű, csigalépcső, eszeveszett, gyorsvonat, partraszállás, magvaváló, motorcsónak, egynapi, tagbaszakadt, vendéglátóipar, dércsípte, magyarulakta, divatjamúlt, fülvédő, zenekedvelő, helytáll, városlakó, faág, szamárköhögés, mesedélután.

2. Írja le helyesen az alábbi mellérendelő összetett szavakat (és az ikerszókat), határozza meg típusukat!

Ideoda, hírneves, ugribugri, többékevésbé, irulpirul, csihpuhi, rúgkapál, dimbesdombos, híreneve, hányaveti, nőttönnő, szerteszéjjel, szegrőlvégről, huza-vona, idestova.

3. Válassza ki azokat a kategóriákat, amelyekbe a szóösszetétel besorolható!

- a szókincs gyarapodásának módjai
- belső forrású
- külső forrású
- szóteremtés
- szóalkotás
- gyakori szóalkotási mód
- ritkább szóalkotási mód

4. Írja le helyesen az alábbi összetett szavakat, ötöt foglaljon mondatba!

Anyagcserevizsgálat, ádámcsutka, fényárnyjáték, mátyástemplom, kerekasztalkonferencia, nyelvtanházifeladat, herkuleserejű, rézaranyötvözet, pálfordulás, hidegvízcsap.

5. Válassza ki az igaz állításokat!

- a) A szóösszetétel állhat egy, két, három vagy több tagból.

- b) A szóösszetétel – függetlenül attól, hogy hány tagból áll –közvetlenül mindig előtagra és utótagra bontható.
- c) Minden mellérendelő összetett szó szintagmából származik.
- d) Minden figura etimologica beilleszthető az ismétléses mellérendelő összetett szavak közé.
- e) Az ikerszók mindkét tagja önálló szó is lehet.
- f) Ha két szó nem nyelvtani kapcsolata, hanem pusztán egymásutánisága alapján forr össze, akkor a szervetlen szóösszetételek közé soroljuk az összetételüket.
- g) Az alárendelő szóösszetételek (a jelentéssűrítő vagy -tömörítő összetételt most nem számítva) ugyanolyan típusokra bonthatók, mint az alárendelő szintagmák.
  - h) A mellérendelő szóösszetételek vagy jelöltek, vagy jelöletlenek.
  - i) A mellérendelő szóösszetételek vagy szoros, vagy laza kapcsolódásúak.
  - j) A szoros összetételt mindkét tagján toldalékoljuk.

6. Helyezze el az alábbi összetett szavakat a táblázatban! Egészítse ki a táblázatot a hiányzó kategóriákkal!

ábécé, könyökvédő, innen-onnan, botcsinálta, rosszullát, külön-külön, hangosfilm, hébe-hóba, szélmalom, egyszeregy, mitugrász, eszeveszett, búbánat, rózsahimlő, koromsötét, árvíz, bim-bam, nono, körös-körül, keljfeljancsi, ellentmond, szívrepesve, él-hal, hálistennek, icipici, faág, folyton-folyvást, hegyes-völgyes, mégiscsak, gizgaz, szarvasbögés, mennydörög, kézzelfogható, bombabiztos, nehogy, hetedhét, alkotóelem, sír-rí, reményvesztett, ripsz-ropsz, gondterhelt, kétrészes

Szerves szóösszetétel		Szervetlen szóösszetétel
Alárendelő szóösszetétel	Mellérendelő szóösszetétel	
1. alanyos	1. valódi mellérendelő	
2. tárgyas		
3. határozós	2. szóismétlések	
4. jelzős		
5. jelentéstömörítő	3. ikerszók	

7. Indokolja meg, miért minősítjük szóösszetételnek, azaz miért írjuk egybe a B) oszlop szavait! Segítségképpen vesse össze az A) oszlop megfelelő szavával!

	A)	B)
a)	<i>zenét szerző</i>	<i>zeneszerző</i>
	Indoklás:	
b)	<i>két hónapi</i>	<i>kéthavi</i>
	Indoklás:	
c)	<i>három szög</i>	<i>háromszög</i>
	Indoklás:	
d)	<i>egyől egyig, szebbnél szebb</i>	<i>nőttön-nő, réges-régi</i>
	Indoklás:	
e)	<i>ezüst nyaklánc</i>	<i>ezüstitlánc</i>
	Indoklás:	

8. Írja le helyesen az így felépülő szavakat!

- gép + kocsi + alkat + részeket =
- idegen + nyelv + tudás =
- idő + járás + jelentés =
- használt + ruha + kereskedés =
- koordináta + rend + szer =
- koordináta + tengely =
- kosár + labda + válogatott =
- jobb + kéz + szabály =
- meleg + víz + forraló =
- jövedelem + ki + egészítés =

9. Melyik nem illik a sorba? Miért?

ágas-bogas, égen-földön, izeg-mozog.

10. A *gizgaz* szó szoros és laza ikerítés is lehet. Hozzon példát az utóbbira!

11. Összetételt alkotnak-e az igekötők az igével? Érveljen! A helyesírási szabályzat mikor tekinti összetételi tagnak az igekötőt? Hivatkozzon a szabályzati pont számára is!

12. Írja le helyesen az összetett szavakat, határozza meg az összetétel típusát!

adófizető, útonálló, búskomor, hiszekegy, felemás, régesrég, egyetért, csigabiga, mennydörög, névnap, ötszög, rúgkapál, vámvizsgálat, szókimondó, tanácsháza, gizgaz, csillogvillog, nemulass, nemtörődöm, sarokház.

13. Gyűjtsön újabb keletkezésű alárendelő összetett szavakat területünk magyar nyelvű sajtójából!

14. Gyűjtsön újabb keletkezésű mellérendelő összetett szavakat területünk magyar nyelvű sajtójából!

15. Milyen szerkezeteket sűrítenek a következő szavak? Foglalja mondatba!

falfehér, mézédés, pehelykönnyű, szénapadlás, villámgyors, padlófűtés, mennyezetvillágítás, törvénykönyv, hamutálca, szórólap.

Tesztfeladatok

16. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.tanárszék
- 2.miatyánk
- 3.diákújság
- 4.szóösszetétel
- 5.tankönyv

17. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.vizsgatétel
- 2.szakvizsga
- 3.szakkör
- 4.nemulass
- 5.betétkönyv

18. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.hangrend
- 2.udvartartás
- 3.vonatjegy
- 4.nagyapa
- 5.hacsak

19. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.hanghatás
- 2.virágváza
- 3.mintegy
- 4.férfiruha
- 5.tükörkép

20. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.névnap
- 2.csaknem
- 3.miniszterelnök
- 4.államtitkár
- 5.alárendelés

21. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.csillagászat
- 2.kormányülés
- 3.alkatrész

- 4.dehogyis
- 5.számítógép

22. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.egymás
- 2.szabadnap
- 3.tanterv
- 4.tanügy
- 5.mészárszék

23. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.utcabál
- 2.úgyhogy
- 3.vaskályha
- 4.tanfelügyelő
- 5.vizsgarend

24. Válassza ki az alkotóelemek összetapadásával létrejött szerves szóösszetételt!

- 1.ruhatár
- 2.szövőszék
- 3.indulatszó
- 4.hogyne
- 5.mellékmondat

25. Válassza ki a mellérendelő szóösszetételt!

- 1.maholnap

- 2.főigazgató
- 3.ajtókilincs
- 4.falevél
- 5.kristálytiszta

26. Válassza ki a mellérendelő szóösszetételt!

- 1.ágytakaró
- 2.üléshuzat
- 3.ajtózár
- 4.fatelep
- 5.szerteszét

27. Válassza ki a mellérendelő szóösszetételt!

- 1.betétkönyv
- 2.papírlap
- 3.locsolókanna
- 4.tenyeres-talpas
- 5.rozskenyér

28. Válassza ki a mellérendelő szóösszetételt!

- 1.jégeső
- 2.illatfelhő
- 3.virágillat
- 4.édesbús
- 5.édességbolt

29. Válassza ki a mellérendelő szóösszetételt!

- 1.szélvihar
- 2.rúgkapál

- 3.virágeső
- 4.koromsötét
- 5.italbolt

30. Válassza ki az alanyos alárendelő szóösszetételt!

- 1.szakfelügyelő
- 2.szakorvos
- 3.főhadnagy
- 4.közlegény
- 5.magvaváló

31. Válassza ki az alanyos alárendelő szóösszetételt!

- 1.süteményrecept
- 2.hólabda
- 3.karóra
- 4.madárlátta
- 5.harangvirág

32. Válassza ki az alanyos alárendelő szóösszetételt!

- 1.négyszög
- 2.hótakaró
- 3.ügyefogyott
- 4.madáreledel
- 5.harangöntés

33. Válassza ki az alanyos alárendelő szóösszetételt!

- 1.szívműtét
- 2.nagyravágás
- 3.ennivaló

- 4.napsütötte
- 5.arculcsapás

34. Válassza ki a tárgyas alárendelő szóösszetételt!

- 1.favágó
- 2.mélykék
- 3.négyszögletes
- 4.harmadfél
- 5.hányaveti

35. Válassza ki a tárgyas alárendelő szóösszetételt!

- 1.színvak
- 2.földönfutó
- 3.árvíz
- 4.harmadmagammal
- 5.világlátott

36. Válassza ki a határozós alárendelő szóösszetételt!

- 1.harcedzett
- 2.szemlesütve
- 3.többjegyű
- 4.aranygyűrű
- 5.élvhajász

37. Válassza ki a határozós alárendelő szóösszetételt!

- 1.kishitű
- 2.mélyinterjú
- 3.hajvágás
- 4.fejcsóválás
- 5.kettévág

38. Válassza ki a határozós alárendelő szóösszetételt!

- 1.kisember
- 2.mélyvíz
- 3.hajviselet
- 4.ajtónálló
- 5.pirosposzsgás

39. Válassza ki a határozós alárendelő szóösszetételt!

- 1.ellentmondás
- 2.észrevesz
- 3.munkáslakta
- 4.névsor
- 5.elégtétel

40. Válassza ki a határozós alárendelő szóösszetételt!

- 1.napraforgó
- 2.hollófekete
- 3.tojásfehérje
- 4.éremjegy
- 5.számottevő

41. Válassza ki a jelzős alárendelő szóösszetételt!

- 1.dércsípte
- 2.életunt
- 3.fürdőruha
- 4.jótevő
- 5.idejétmúlt

42. Válassza ki a jelzős alárendelő szóösszetételt!

1.hányaveti

2.odakint

3.huzavona

4.sütőipar

5.átellenben

43. Válassza ki a jelzős alárendelő szóösszetételt!

1.atommentes

2.rúgkapál

3.körülbelül

4.járókelő

5.jegyospár

A SZÓKÉPZÉS FOGALMA

Szóalkotási módjaink közül a szóösszetétel mellett a legjelentősebb a **szóképzés (derivatio)**. A szóképzés során egy már meglévő szóból bizonyos toldalék hozzáillesztésével új, más jelentésű, más hangulatú, szótározható egységet hozunk létre. Azt a szót, amelyhez a toldalékot illesztettük, **alapszónak** (primitivum), az új szót **származékszónak, képzett szónak** (derivatum), s az új szót (lexikai egységet) létrehozó toldalékot képzőnek nevezzük; például *boldog* (alapszó) + *-ság* (képző) *boldogság* (képzett szó).

Szerkezetileg az alapszó lehet tőszó (*olvas-gat*), képzett szó (*hallgat-ózik*), egyszerű vagy összetett szó (*eszmél, menyasszonykodik*), ritkábban önálló alapszóként nem használt hangutánzó, hangulatfestő szó, esetleg már passzívvá vált, de más származékokban világosan felismerhető, elkülöníthető szótő, fiktív tő: *köh-ög, köh-écsel; rep-ül, rep-ked*. A fenti példákban az alapszó jeltelen, ragtalan szótári alapalak. Szófaji szempontból az alapszó legtöbbször ige (*néz, nézeget, nézelődik*), névszó (*kék, kékell*), de ritkábban egyéb szófajú szó is lehet (határozószó: *rögtönöz, azonnali*; névutó: *nélkülöz, [sziklák] alatti*; indulatszó: *jajong*).

A képző főbb jellemzői

A **képző funkcióján** lényegében a képzőnek azt a szerepét értjük, hogy új értelmű szót alkot, vagyis új szótári szót hoz létre. A képző **nem kötelező toldalék**, ezért hiánya esetén nem veszünk föl 0 morfémát.

Közvetlenül a tő után állhat, többnyire más képző is követheti, de meg is előzheti. A nem termékeny képzők általában csak közvetlenül a tőhöz kapcsolódnak: *mor-og, gyull-ad*. A termékeny képzők több helyen jelenhetnek meg a szóalakban. Bizonyos képzőknek azonban lehet adott sorrendi kötöttsége. Például az *-ít* denominális igeképzőt az alampellékneveken kívül csak a fosztóképző előzheti meg: *szép* (alampelléknév) + *-ít* > *szépít*. Korlátozás

nélkül, szinte jelszerűen kapcsolódik a meghatározott szófajú szóhoz például a *-hat/-het* (*varr-hat*), valamint az *-ás/-és* (*kér-és*).

Az igenévképzők után sem állhat újabb képző. A főnévi igenévnek csak személyragozása van, a valódi melléknévi igenevek és a határozói igenév képzője szófajkötő és szóalakzáró egyszerre.

Az alapszó és a származékszó szófaját is tekintve funkciójuk szerint a következő csoportokra oszthatjuk a képzőket: **Igei alapszó** esetén **deverbális, névszói alapszó** esetén **denominális** képzőkről, a keletkezett új szó szófaja alapján pedig **igeképzőkről, névszóképzőkről** és **igenévképzőkről** beszélünk. Rendszerbe foglalva tehát vannak: **igéből igét képzők** (deverbális verbunképzők): *játsz-(o)-gat, tündököl*; **névszóból igét képzők** (denominális verbunképzők): *szép-ül, tavasz-odik*; **határozósóból igét képzők** (deadverbiális verbunképzők): *közel-ít, hátrá-l*; **igéből névszót képzők** (deverbális nomenképzők): *búg-ó, pörg-ettyű*; **névszóból névszót képzők** (denominális nomenképzők): *kedvesség, csillagzat*; **határozósóból névszót képzők** (deadverbiális nomenképzők): *távol-ság, közel-i*; **igéből igenevet képzők** főnévi: *olvas-ni*; melléknévi: *olvas-ó, olvas-(o)-tt, olvas-andó*; határozói: *olvas-va*.

A képzőket funkciójuk szerint másképp is csoportosították. Berrár Jolán és D. Bartha Katalin képzők szófajalkotó szerepét tartva szem előtt megkülönböztet **szófaváltó** (*szépség, boldog-ít*), **szófavtartó** (*vonz-ódik, leányka*) és **szófajjelölő** (*turb-ékol, gerj-ed, tám-asz*) képzőket. A képzők jelentése az alapszó jelentéséhez viszonyítva határozható meg.

A képzőket jelentésük tekintetében tovább vizsgálva találhatunk alak szempontjából egyformákat, de jelentésük szempontjából egymástól függetleneket, **azonos alakúakat** (*-at/-et* műveltető igeképző: *rak-at, ír-at*; *-at/-et* deverbális főnévképző: *ír-at, ad-at, fordul-at*) és **többjelentésűeket**. A *-z(ik)* képző például jelentheti azt, hogy 'az alapszóban megnevezett dologgal ellát' (*gyűrű-z, ruhá-z*), 'az alapszóban megnevezett dologgal végez valamit' (*si-zik,*

zongorá-zik), 'az alapszóban megnevezettnek szólít, nevez' (*kisasszony-oz, ur-az*) stb. A **képző szerkezete szerint** lehet egyszerű vagy összetett. **Összetett képzőről, képzőbokorról** akkor beszélünk, ha közvetlenül, közbeeső származék nélkül járul valamely tőhöz a képzőhalmaz (*lát-hatási [jog], szépséges, felejt-hetetlen*).

A **képzők termékenysége és gyakorisága**. Az olyan képzőket, amelyekkel ma is alkothatunk új szavakat, **termékeny** (produktív) képzőknek nevezzük. Produktív képzőnk például a *-gat/-get* deverbális igeképző, az *-ás/-és* deverbális főnévképző. A **nem termékeny** (improduktív) képzőkkel nem alkotunk új származékokat, de már meglevő képzésekben gyakoriak lehetnek. A *-dos/-des/-dös* igeképzőre ez a jellemző (*rug-dos, nyel-des, bök-dös*). A két kategória (termékeny és nem termékeny) átsaphat egymásba.

A **képzők keletkezése**. Mai nyelvünkben is vannak kialakulóban levő képzők. Összetételi utótagra emlékeztet a *-féle, -fajta, -szerű, -féleség* képző (*cipőféle, jófajta, sarkantyúszerű, acélféleség*). Önálló szóból alakult például a *-fajta*, több mellékszóelem összekapcsolódásával pedig a *-szer-ű*.

A képzők csoportjai az alapszó és a származékszó szófaja szempontjából

A magyar nyelv könyve. Főszerk.: A. Jászó Anna. – Budapest: Trezor Kiadó, 2007. – 308–315.o.

I. Igeképzők (verbumképzők)

Igéhez járuló igeképzők (deverbális verbumképzők)

Gyakorító értelem és folyamatos cselekvés kifejezése:

-gat/-get:	<i>szólítgat, cserélget</i>
-ong/-eng/-öng:	<i>hajlong, terjeng, dülöng</i>
-dogál/-degél/-dögél:	<i>fújdogál, mendegél, üldögél</i>

-ikél:	<i>eszikél</i>
-ol/-el/-öl:	<i>kurttjol, kelepel, püföl</i>
-ál:	<i>dobál, kárál</i>
-gál/-gél, -igál:	<i>húzgál, nevetgél, huzigál</i>
-g, -og/-eg/-ög	<i>csattog, mekeg, zümmög</i>
-ász(ik)/-észik:	<i>kotorász(ik), legelész(ik)</i>
-kol/-kel/-köl:	<i>horkol, esdekel, prüszköl</i>
-dokol/-dekel/-dököl:	<i>fuldokol, nyeldekel, tündököl</i>
-z, -oz(ik)/-ez(ik)/-öz(ik):	<i>kiáltoz(ik), éledez(ik), öntöz</i>
-kod/-ked/-kőd:	<i>kapkod, lépked, röpköd</i>
-dal/-del/-dál:	<i>szabdal, lépdél, harapdál</i>

Mozzanatosság kifejezése:

-an/-en: *csattan, szökken*

-int: *köhint, suhint*

-ant/-ent: *dobbant, hessent*

-ít: *szakít, zsugorít*

-aml(ik)/-eml(ik)/-ámlik: *háramlik, gyülemlik, csillámlik*

-all/-ell: *sugall, lövell*

Kezdő értelem kifejezése:

-ad/-ed: *apad, reped*

-od(ik)/-ed(ik)/-öd(ik): *felkucorodik, leheveredik, összegöngyölödik*

-dul/-dül: *rámordul, rezdül*

-dít: *mozdít*

Műveltető értelem kifejezése:

-at/-et, -tat/-tet: *írat, tépet, rajzoltat, kerestet*

Egyéb cselekvő és mediális értelem kifejezése:

-aszt/-eszt: *forraszt, fejleszt*
-t: *röppent, teremt*
-ít: *elhárít, szállít*
-ajt/-ejt: *szalajt, veszejt*
-al/-el, -lal/-lel: *forral, növel, hizlal, kérlel*
-ód(ik)/-őd(ik): *húzódik, képzelődik*
-ko(dik)/-ke(dik)/-kö(dik): *dulakodik, verekedik, gyűlölködik*
-koz(ik)/-kez(ik)/-köz(ik): *vitatkozik, vétkezik, ütközik*
-ó(d)z(ik)/-ő(d)z(ik): *csokoló(d)zik, hempergő(d)zik*
-oz(ik)/-ez(ik)/-öz(ik): *lemaradozik, ébredszik, öltözik*
-ul/-ül: *borul, feszül*

Szenvedő értelem kifejezése:

-at(ik)/-et(ik), -tat(ik)/-tet(ik): *megbízatik, kéretik, kívántatik, elintéztetik*

Visszaható értelem kifejezése:

-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik): *ruházkodik, őrizkedik, fésülködik*

-koz(ik)/-kez(ik)/-köz(ik): *szártkozik, szépítkezik, törülközik*

Ható értelem kifejezése:

-hat/-het: *húzhat, kérhet*

Névszóhoz járuló igeképzők (denominális verbumképzők)

Különféle jelentések kifejezése:

-z(ik), -az/-oz/-ez/-öz: *dizsizik; vajaz, cukroz, címez, szörföz*

-l(ik)/-ll(ik), -ol/-el/-öl: *piroslik, tarkáilik, faxol, zöldell, elnököl*

-ít: *fehérít, méregtelenít*

-sít: *karcsúsít, magánosít*

-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik): *tanárkodik, tevékenykedik, bölcsködik*

- lkod(ik)/-lked(ik)/-lköd(ik): *lustálkodik, gyengélkedik, szörnyülködik*
- skod(ik)/-sked(ik)/-sköd(ik):** *tanítóskodik, remetéskedik*
- od(ik)/-ed(ik)/-öd(ik): *nagyobbodik, kisebbedik, tükrösödik*
- ul/-ül: *sárgul, kékül*
- sul/-sül: *állandósul, szembesül*
- izál:** *galvanizál, liberalizál*
- íroz: *karikíroz*
- ász(ik)/-ész(ik): *madarászik, egerészik*

Határozószóhoz járuló igeképzők (deadvériális verbunképzők)

Különféle jelentések kifejezése:

- z(ik): *viszoz, előz*
- ít: *távolít, továbbít*
- l(ik): *hátrál, vesztegel*
- koz(ik): *visszakozik*
- kod(ik)/-ked(ik): *elhamarkodik, hirtelenkedik, tüsténkedik*

II. Névszóképzők (nomenképzők)

Igéhez járuló névszóképzők (deverbális nomenképző)

Főnévképzők

Elvont cselekvés, törtézés kifejezése:

- ás/-és: *privatizálás, menedzselés*
- t: *lét, jártában*
- aj/-ej: *zsivaj, zörej, csevej*
- alom/-elem: *lakodalom, késedelem*
- ság/-ség: *fáradtság, sietség*
- at/-et: *fordulat, kímélet*
- hatnék/-hetnék: *játszhatnék(ja van), mehetnék(je van)*

A cselekvés, történés eredményének, tárgyának kifejezése:

- at/-et: *javaslat, felelet*
- ás/-és: *újítás, vetés*
- dalom/-delem: *birodalom, jövedelem*
- ság/-ség: *válság, nyereség*
- mány/-mény: *koholmány, festmény; firkálmány*
- vány/-vény: *járvány, kérvény*
- ék: *maradék, teríték*
- dék/-adék/-edék: *ajándék, váladék, lepedék*
- lék/-alék/-elék: *moslék, ázalék, töltelék*
- ték: *mérték, nyomaték*
- omás: *állomás, látomás*
- tal/-tel: *ital, hitel*

A cselekvés eszközének kifejezése:

- tyú/-tyű, -attyú/-ettyű: *fogantyú, szerkentyű, dugattyú, pörgettyű*
- ék: *készülék, támaszték*
- óka/-öke: *fúvóka, nézőke*
- ány/-ény: *hajtány, lepény*
- al/-el: *vonal, lepel*
- ál/-él: *fonál, kötél*
- ály/-ély: *osztály, szegély*
- asz/-esz: *támasz, eresz*
- ó/-ő: *ásó, véső*

A cselekvőnek vagy a cselekvés helyének a kifejezése:

- ó/-ő: *hallgató, szerző*
- da/-de, -oda/-öde: *járda, böngészde, uszoda, öntöde*
- ár/-ér: *tanár, tündér*

Melléknévképzők

Jellegzetes, állandó tulajdonság kifejezése:

- ós/-ős: *rágós, reszketős*
- ékony/-ékeny: *fogékony, érzékeny*
- atag/-eteg: *roskatag, csüggeteg*
- i: *csücsöri, zsugori*
- ánk/énk: *falánk, élénk*
- ag/-eg: *hallgatag, reszketeg*
- a/-e: *pisla, penge*

Tagadó vagy fosztóképzők:

-(a)tlan/-(e)tlen, -talan/-telen: *ártatlan, fedetlen, tétlen, védtelen, nyugtalan*

-hatatlan/-hetetlen: *olvashatatlan, élvezhetetlen*

A cselekvés végrehajthatóságának kifejezése:

-ható/-hető: *látható, menedzselhető*

Névszóhoz járuló névszóképzők (denominális nomenképző)

Főnévképzők

Kicsinyítés, becézés kifejezése:

-cska/-cske/-acska/-ecske/-ocska/-öcske: *almácska, tükröcske, terítőcske, könyvecske*

-ka/-ke: *bácsika, Dorka, nénike*

-i: *Peti, töri, meki ('McDonalds'), (buri 'burgonya')*

-is: *Maris, Boris*

-csi: *Pircsi, pulcsi, mamcsi*

-ca: *Teca*

-ci: *Anci, Jenci, föci, poci*

-si: *jogsi, vaksi*

-u: *anyu, Samu*

-us: *Rékus, Ildus, papus*

-uka: *Pistuka, Iluka*

-ika/-ike: *ládika, Ferike*

-ikó: *Anikó, lábikó*

-kó: *Jankó, Ferkó*

-ók/-ök: *Erzsók*

-a: *Kata, Laca*

-ó/ő: *Kató, Pető*

-dad/ded: *tojásdad, kerekded*

Különféle jelentések kifejezése:

-s/-as/-es/-os/-ös: *fás; butikos; mázsás; kilences*

-ság/-ség: *jóság; fáradtság; honvédség; szerkesztőség; síkság*

-asság/-esség: *vigasság, bölcsesség*

-ász/-ész: *távirgász, kertész*

-zat/-zet: *izomzat, kőzet*

-sdi: *katonásdi, esküvősd*

-onc/-enc/-önc: *újonc, kedvenc, külön*

-lat/-let: *bizonylat, készlet*

-alék/-elék: *százalék, ezrelék*

-ék: *Tóthék, Miklósék, szomszédék*

-né: *Szabóné, polgármesterné*

-ista: *naturista, csurkista*

-izmus: *realizmus, fundamentalizmus*

-árium: *szolárium, tropikárium*

Melléknévképzők

Különféle jelentések kifejezése:

- s/-os/-es/-ös: *kökényes, tükrös; barnás; lányos; hatos (busz)*
- ú/-ű/-jú/-jű: *(sas)orrú, (jó) fülű, (széles) ajtajú, (éles) elméjű*
- i: *városi, rendőri, orvosi*
- si: *falusi, tanyasi*
- (a)tlan/-(e)tlen, -talan/-telen: *sótlan, gondatlan, gondtalan, érzéketlen, lélektelen*
- ságos/-séges: *jóságos, szépséges*
- atos/-etes: *szorgalmatos, szerelmetes*
- nyi: *tenyérenyi, CD-lemeznyi*
- szori/-szeri/-szöri: *sokszori, tízszeri, ötszöri*
- szoros/-szeres/-szörös: *sokszoros, kétszeres, ötszörös*

Számnévképzők

- d/-ad/-ed/-od/-öd: *harmad, ezred, hatod, ötöd*
- dik/-adik/-edik/-odik/-ödik: *századik, tizedik, sokadik, ötödik*

Határozószóhoz járuló névszóképzők (deadvériális nomenképzők)

Főnévképzők:

- s: *együttes*
- ság/-ség: *bizonyság, biztonság*
- di: *igazándiból*
- ány/-ény: *hátrány*
- lék: *hátralék*
- lat/-let: *távlat, melléklet*

Melléknévképzők:

- s: *ingyenes, végleges*
- i: *előbbi, egykori, távoli, benti*

- só / - ső : *alsó, hátulsó, belső, középső*

Utótag jellegű képzők

-féle: *Dózsa-féle, különféle*

-fajta: *számítógépfajták, anyjafajta*

-szerű: *makettszerű, plázaszerű*

-rét: *hatrét (hajt vmit), hétrét (görnyed)*

-rétű: *többrétű, kétrétű*

III. Igenévképzők

1. Főnévi igenév (infinitivus)

-ni/-ani/-eni, -n/-an/-en/-nni/-nn-: *látni, hallani, sejteni, írnom, mondanom, sejtenem, lenni, hinned*

2. Melléknévi igenév (participium)

Folyamatos:

-ó/-ő: *alvó, fekvő*

Befejezett:

-t ~ -tt, -ott/-ett/-ött: *zárt, gyakorlott, képzett, tömött*

Beálló:

-andó/-endő: *megírandó, teendő*

3. Határozói igenév (adverbium verbale)

-va/-ve: *ázva, lépve*

-ván/-vén: *szántván, ülvén*

GYAKORLATOK

1. Határolja el a szóelemeket! (szótő: 1, képző: 2, jel: 3, rag: 4)

Például: ör|z|ő|i|nk|nek

1|2|2|2| 2 | 4

Tudjatok, ismereteink, foglalkozó, lépcsőjéről, adandókat, tudnia, hajósok, írója, őrzőiknek, pirosabbat, szánnátok, találkozniuk, toljatok, labdaimmal, feketebbjeit, verseléssel

2. Képezzen az alábbi névszókból névszókat és igéket!

gyalu, gyanú, lélek, csoda, sok.

3. Képezzen az alábbi igékből igéket, igeneveket, névszókat! Jelölje aláhúzással a képzőket.

Igék	Igék	Igenevek	Névszók
lép			
ver			
olvas			
vág			
beszél			

4. Alkosson 3-3 szót az alábbi szerkezeteknek megfelelően!

a) szótő + képző + jel + jel; b) szótő + képző + képző; c) szótő + képző + jel;

d) szótő + képző + képző + jel; e) szótő + jel + jel + rag; f) szótő + képző + jel + rag

5. Húzza alá a szövegben a képzett szavakat! Határozza meg az alapszó szófaját, a képzők fajtáját és a származékszó szófaját!

Tavasszal éled a természet: kizöldül a fű, virágoznak a fák. Az áprilisi hétvégek a kirándulások ideje. A májusi esték már romantikus sétákra, beszélgetésekre csábíthatnak. A májusi eső aranyat ér.

6. Bontsa szóelemeikre az alábbi példákat! (szótő: 1, képző: 2, jel: 3, rag: 4)

arcátlan, képzelőd, gonoszkodásaikat, tedd, tehetetlenség, szövegeljétek, elemzést, óráitokkal, sorsuk, ölelnem, emlékezniük, dicsőséggel, számolgathattuk, dalaikat, táplálnak.

7. Hozzon létre új szavakat!

Alapszó	Névszóból névszó	Névszóból ige	Igéből igenév
<i>ló</i>			
<i>kolomp</i>			
<i>fütty</i>			

8. Bontsa szóelemekre az alábbi morfémaszerkezeteket. Részletesen elemezze a tő- és toldalékmorfémákat.

számítgatásnak, szebbiké, hallgatóságtól, hangtalanul, kezdeményezés, hatszorosával, erősödjétek, várományosuk, megakadályozhatatlanságotokkal, mosakodáskor

9. Húzza alá a versrészletben a képzett szavakat! Határozza meg az alapszó szófaját, a képzők fajtáját és a származékszó szófaját!

*Este van, este van: kiki nyugalomba!
Feketén bólingat az eperfa lombja,
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek,*

*Csapong a denevér az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.
Udvaron fehérlik szőre egy tehénnek:
A gazdasszony épen az imént fejé meg;
Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta,
Pedig éhes borja nagyokat döf rajta.
Ballag egy cica is - bogarászni restel -
Óvakodva lépked hosszan elnyult testtel,
Meg-megáll, körülnéz: most kapja, hirtelen
Egy iramodással a pitvarba terem.*

(Arany János: Családi kör)

10. Írja le az alábbi tulajdonnevek -i képzős alakját.

*Magyarország, Ukrajna, Veszprém, Ungvár, Közép-Európa, Fekete-tenger,
Széchenyi-hegy, Csepel-sziget, Békés megye, Üllői út, Kárpátalja, Beregszászi
járás*

11. Elemezze a képzett szavakat kedvenc versében!

12. Alkosson szavakat az alábbi képzők segítségével:

*-kál, -kod/-ked, -köd; -ad/-ed; -aszt/-eszt; -sít; -aj/-ej; -vány/-vény; -ék; -atag/-
eteg*

Tesztfeladatok

13. Melyik sorban írtuk hibásan az -ó,-ő képzős melléknévi igenevet és jelzett szavát?

1. olvasólámpa, töltőtoll
2. záróbeszéd, zárójelentés
3. mentőautó, mentő gondolat

4. ébresztő óra, biztosító tű
5. bujdosó betyár, hulló levelek

14. Melyik sorban hibás a határozós kapcsolat írása?

1. eszébe jut, rosszul jár
2. ágról szakadt (szegény), napra forgó (növény)
3. nyakon csíp, ráncba szed
4. tökkelütött, pánikba esik
5. figyelembe vesz, figyelembevétel

15. Melyik sorban vannak igéből képzett névszók?

1. törvénytelen, rendetlen
2. helybeli, hátsó
3. rokoni, városi
4. fázékony, mulatós, tartós
5. sebész, jogász

16. Milyen szóalkotási móddal keletkeztek e szavak:

éjjel, nappal, oldalt, sokáig?

1. szóképzéssel
2. ragszilárdulással
3. szóelvonással
4. szórövidüléssel
5. szóvegyüléssel

17. Milyen szóalkotási móddal keletkeztek e szavak:

szépség, nézeget, tanít, író, jövőendő, menni, ülve?

1. szóképzéssel
2. ragszilárdulással

3. szóelvonással
4. szórövidüléssel
5. szóvegyüléssel

18. Melyik sorban neveztük meg az alárendelő szóösszetételek fajtáit?

1. ikerítés
2. álikerítés
3. kettőztetés
4. alanyos, jelzős, határozós, tárgyas összetétel
5. betűszó

19. Melyik sorban vannak alárendelő szóösszetételek?

1. városháza, ajtónálló, szófogadó
2. dúsgazdag, maholnap, hírnév
3. csúszómászó, jár-kel
4. dül-fül, csurran-cseppen
5. tarkabarka, gizgaz

20. Melyik sorban vannak mellérendelő szóösszetételek?

1. városháza, ajtónálló, szófogadó
2. dúsgazdag, maholnap, hírnév
3. karóra, vámvizsgálat
4. cseppkőbarlang, házi feladat-írás
5. kerekasztalkonferencia-rendezés

21. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótó+képző+szótó+képző+képző+jel+rag

1. pusztulásukat
2. szabadulásaikat

3. sokasodnak
4. megnagyobbítható
5. lépcsőfordulóknak

22. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő +szótő+jel+képző+képző+képző

1. pusztulásukat
2. szabadulásaikat
3. sokasodnak
- 4 megnagyobbítható
5. lépcsőfordulóknak

23. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+jel+rag

- 1.államosításhoz
- 2.okoskodhat
- 3.Erzsóknak
- 4.Sanyóékhoz
- 5.negyveneseket

24. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+képző

- 1.államosításhoz
- 2.nézegethet
- 3.Erzsóknak
- 4.Sanyóékhoz
- 5.negyveneseket

25. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+képző+képző

- 1.élesztgettem
- 2.világosítva
- 3.nőtlenek
- 4.fövetlenül
- 5.alakította

26. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+rag

- 1.élesztgettem
- 2.világosítva
- 3.nőtlenek
- 4.fövetlenül
5. életben

27. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+képző+rag

- 1.törlendő
- 2.ingerültség
- 3.döbbenetes
- 4.borogatással
- 5.üzenetet

28. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+rag

- 1.törlendő
- 2.ingerültség
- 3.döbbenetes

4.borogatással

5.üzenetet

29. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+rag

1.szívtelenül

2.kötögetnék

3.szépítheted

4.fényesebb

5.békétleneket

30. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+jel+rag

1.szívtelenül

2.kötögetnék

3.szépítheted

4.fényesebb

5.békétlenek

31. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+képző

1.szívtelenül

2.kötögetnék

3.szépíthet

4.fényesebb

5.békétleneket

32. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+jel

- 1.szívtelenül
- 2.kötögetnék
- 3.szépíthet
- 4.fényesebb
- 5.békétleneket

33. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+képző+jel

- 1.szívtelenül
- 2.kötögetne
- 3.szépíthet
- 4.békétleneket
- 5.fényesített

34. Melyik szó felel meg a következő képletnek?

Szótő+képző+rag

- 1.szabadságot
- 2.iskolákhoz
- 3.iskolásoktól
- 4.tekervényes
- 5.találmánya

35. Milyen szóalkotási móddal keletkezett a járda szavunk?

1. Ikerítéssel.
2. Névszóképzéssel.
3. Szóalakvegyüléssel.
4. Mozaikszó-alkotással.
5. Igeképzéssel.

36. Milyen szóalkotási móddal keletkezett a *fűzékony* szavunk?

1. Szóalakvegyüléssel.
2. Névszóképzéssel.
3. Igeképzéssel.
4. Mozaikszó-alkotással.
5. Ikerítéssel.

37. Milyen szóalkotási móddal keletkezett a *fegyenc* szavunk?

1. Mozaikszó-alkotással.
2. Igeképzéssel.
3. Szóalakvegyüléssel.
4. Névszóképzéssel.
5. Kettőzéssel.

38. Milyen szóalkotási móddal keletkezett az *örömet* szavunk?

1. Szóelvonással.
2. Névszóképzéssel.
3. Szóalakvegyüléssel.
4. Mozaikszó-alkotással.
5. Ragszilárdulással.

39. Milyen szóalkotási móddal keletkezett az *oldalt* szavunk?

1. Szóvegyüléssel.
2. Névszóképzéssel.
3. Ragszilárdulással.
4. Szóalakvegyüléssel.
5. Mozaikszó-alkotással.

40. Milyen szóalkotási móddal keletkezett a *sokáig* szavunk?

1. Névszóképzéssel.
2. Ragszilárdulással.
3. Szóalakvegyüléssel.
4. Mozaikszó-alkotással.
5. Képző önállósodásával.

Ajánlott szakirodalom

1. Adamikné Jászó Anna–Hangay Zoltán. Nyelvi elemzések kézikönyve. – Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió, 1999.
2. A magyar helyesírás szabályai. 12. kiadás. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 2015.
3. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Bp.: Trezor Kiadó, 2004.
4. A mai magyar nyelv rendszere I–II. Szerk.: Tompa József. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1961.
5. A mai magyar nyelv. Szerk.: Rácz Endre. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1968.
6. Bachát László–Benkő László–Chikán Zoltánné. Leíró magyar nyelvtani gyakorlatok. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1976.
7. Balázs Géza. Érettségi tételek. Magyar nyelv. – Bp.: Corvina Kiadó, 2003.
8. Balázs János. Szintagmatizálódás és lexikalizálódás // Szótártani tanulmányok. Szerk.: Ország László. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1966. – 79–90. o.
10. D. Bartha Katalin, A magyar szóképzés története. – Bp., 1958.
11. Berrár Jolán, Új szempontok és módszerek a szóképzés vizsgálatában // Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk.: Rácz Endre és Szathmári István. – Budapest, 1974.
12. Deme László. A jelöletlen határozós összetételek kérdéséről // MNy., 1953, 49. sz. – 140–56. o.
13. Gósy Mária. A szintaktikailag pontosan nem elemezhető alárendelt összetett szavak rendszere // MNy., 1975, 71. sz. – 47–57. o.
14. Grammatikai gyakorlókönyv (mintaelemzésekkel és segédanyagokkal). Szerk.: P. Lakatos Ilona. – Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó, 2007.
15. Keszler Borbála–Lengyel Klára. Kis magyar grammatika. –Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
16. Keszler Borbála – Lengyel Klára. Magyar grammatikai gyakorlókönyv. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009.

17. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila. Helyesírás. – Bp.: Osiris Kiadó, 2004.
18. Lengyel Klára. A szóösszetétel // Magyar grammatika. Szerk.: Keszler Borbála. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.
19. B. Lőrinczy Éva. – Szintaktikailag pontosan nem elemezhető összetett szavainkról // MNy., 1960, 56. – 65–75. o.
20. Mai magyar nyelvi gyakorlatok. I. (Szófaj-, szóalak-, mondattan). Szerk.: Szemere Gyula. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1988.
21. Nyelvi fogalmak kishoztára A–Zs. – Bp.: Korona Kiadó, 2000.
22. Szikszainé Nagy Irma. Az ikerítés helye, szerepe, szabályszerűségei a magyar nyelvben // MNyTK., 1993, 197. szám.
23. Új magyar nyelvtan. Szerk.: Kiefer Ferenc. – Bp.: Osiris Kiadó, 1998.
24. Újabb fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből. Szerk.: Keszler Borbála. – Bp.: Tankönyvkiadó, 1992.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Формат видання 11,39х16,19/16.
Умовн. друк. арк. 3,26. Наклад: 100. Зам. №63.
Видавництво ПП «АУТДОР – ШАРК»
88000, м. Ужгород, Україна
пл. Жупанатська, 15/1.
тел.: +38 (03122) 3-51-25.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року.)